

Kerken en Werkloosheid - De samenleving als Naaste

Trinus Hoekstra

Het gaat vandaag over kerken en werkloosheid. En kerken kunnen veel betekenen in relatie tot werkloosheid. Je kunt die relatie dan ook veelkleurig noemen, want kan met vele tinten ingevuld worden: pastoraal, diaconaal, liturgisch en educatief, in termen van vorming en toerusting. Maar die veelkleurigheid heeft ook een relatie tot iets anders. Als het gaat over de samenleving als naaste gaat het over de relatie tot de samenleving waar we deel van uit maken en medeverantwoordelijkheid voor dragen als individuen en als kerken. De relatie van de kerk tot werkloosheid is daarmee ook een maatschappelijke, dan wel een politieke, en met 'politieke' bedoel ik dan dat het samengaat met visies of overtuigingen aangaande de inrichting van de samenleving op het punt van werk en werkloosheid. Daarbij gaat het ook over de betekenis die we geven aan betaald werk.

In de geschiedenis van kerk en theologie komt deze maatschappelijke dimensie van de kerk ook regelmatig voorbij. In de 19^e eeuw ontwikkelde de industriële samenleving zich in Nederland en diende de sociale kwestie zich aan en daarmee ook het sociale en politieke ontwaken van de toen nog grotendeels christelijke samenleving ten aanzien van deze kwestie, vaak in de vorm van christelijke maatschappelijke organisaties, ook christelijke politieke partijen ontstonden toen. Bij de sociale kwestie ging het met name om de sociale veiligheid en zekerheid van arbeiders in werk en werkloosheid. Rondom die kwestie formeerden zich politiek en samenleving en ontwikkelde zich in de loop van de 20^e eeuw de verzorgingsstaat. Nu anno 2015 maken we de overgang mee van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving, een samenleving waarin het toonbeeld van maatschappelijke participatie het hebben van betaald werk lijkt te zijn. Tegelijkertijd is er in de participatiesamenleving, vanwege de benodigde inzet van burgers in mantelzorg en vrijwilligerswerk, juist een enorme behoefte aan onbetaalde arbeid. Vandaar dat er nu ook stemmen opgaan om middels herverdeling van werk, eventueel met gebruik making van een basisinkomen, een meer ontspannen arbeidsmarkt te scheppen met meer ruimte voor de combinatie van betaald werk en de onbetaalde inzet in mantelzorg en vrijwilligerswerk.

Wanneer je vanuit de kerken de samenleving in geval van werkloosheid een verantwoordelijkheid toebedeelt, dan geef je daarmee ook aan dat werkloosheid geen natuurverschijnsel is. Het is een maatschappelijk verschijnsel. De huidige werkloosheid is het

gevolg van een economische crisis, een crisis die zijn wortels heeft in de kredietcrisis die zich in 2008 openbaarde. Een kredietcrisis waar met name de belastingbetaler zwaar voor heeft moeten boeten. Op het moment dat deze crisis zich aandeede in 2008 was in de politiek de verwachting dat er zich in de komende jaren in verband met een toenemende vergrijzing en een daarmee samenhangende afnemende beroepsbevolking grote tekorten zouden aandienen op de arbeidsmarkt. De commissie Bakker publiceerde in dat jaar het rapport 'Naar een toekomst die werkt'. Met dit rapport werd het fundament gelegd voor een arbeidsmarktbeleid waarbij iedereen zoveel mogelijk en flexibel beschikbaar moest komen voor de arbeidsmarkt. Vanwege de grote vraag op de arbeidsmarkt was baanzekerheid niet zo belangrijk er was immers wel werkzekerheid. Werk leek er in overvloed te zullen zijn en was voor menigeen een reden om zijn of haar heil te zoeken op de arbeidsmarkt als ZZP'er, Zelfstandige Zonder Personeel.

Het werkloosheidscijfer dook in 2008 onder de 300.000. Anno 2015 hebben we met ruim het dubbele te maken. In de loop van dit voorjaar is de werkloosheid licht gedaald. Het gaat nu om zo'n 625.000 personen, zo'n 7,1% van de beroepsbevolking. Met name jongeren hebben vaker werk, zij het veelal tijdelijk werk. Begin deze maand reageerde hoogleraar arbeidsmarkt Wiemer Salverda zeer kritisch op het lage jeugdwerkloosheidscijfer van Nederland van rond de 10%. Salverda roept Nederland uit tot kampioen van de kruimelbanen. Van alle werkende jongeren moet 43% het doen met kleine bijverdiensten van minder dan twaalf uur per week. Dat is in de statistieken niet terug te vinden. Daar telt elke bijverdienste van een uur per week als baan. Als Salverda de cijfers van het kruimelwerk ontdoet, ziet hij een jeugdwerkloosheid van 37% waarmee we in het rijtje komen van landen als Cyprus, Italië en Roemenië.

De werkloosheid vertoont dus volgens de statistieken een dalende lijn maar is ook dan nog steeds hoog. Wat vooral zorgen baart is de langdurige werkloosheid. Bijna 50% van alle mensen zonder een baan zit langer dan een jaar thuis. Een jaar geleden was dat nog 37%. Met name voor werkloze 45-plussers lijkt het nog heel moeilijk om weer aan de slag te komen. Van die groep zit meer dan 60% meer dan een jaar zonder werk.

Daarnaast is de arbeidsmarkt drastisch veranderd, want onzekerder geworden. Het aantal werknemers met een vaste arbeidsrelatie is sinds 2008 met ruim een half miljoen afgenomen. Daarnaast gaan dagelijks ruim 800.000 mensen aan de slag als 'zelfstandige zonder personeel' (zzp'er). Zowel mensen in een tijdelijke arbeidsrelatie als zzp'ers hebben te maken met maatschappelijke onzekerheid, vanwege de tijdelijkheid van het werk en opdrachten die voor zzp'ers beperkt kunnen zijn en tegen een tarief dat vanwege de concurrentie op de

arbeidsmarkt laag kan liggen. De berichten over bijvoorbeeld Blokker en V&D hebben daarbij de afgelopen maanden duidelijk gemaakt dat ook de lonen van werknemers in een vaste arbeidsrelatie onder druk kunnen komen te staan.

De prognoses voor de komende jaren zijn in ieder geval dat de werkloosheid nog hoog zal blijven. De achtergrond daarvan is dat de economieën van geïndustrialiseerde en opkomende landen minder groeien dan vroeger. Aan het begin van deze eeuw waren ontwikkelde landen gewend aan groeicijfers. De huidige en voor jaren verwachte lage economische groei zal gewoon niet goed genoeg zijn om volop banen te creëren.

Deze prognoses staan in schril contrast met de bevindingen uit het eerder genoemde rapport van de commissie Bakker uit 2008, een rapport dat nog steeds toonaangevend is voor het huidige arbeidsmarktbeleid, terwijl anno 2015 de arbeidsmarktsituatie drastisch anders is geworden dan in 2008 werd verwacht. Ten gevolge van de nasleep van de economische crisis is er geen tekort aan werknemers, maar vooral aan banen. De huidige Participatiewet leidt mensen met een beperking en bijstandsgerechtigden naar de arbeidsmarkt. Ten gevolge van de verhoging van de aow-gerechtigde en pensioengerechtigde leeftijd werken ouderen nu langer door. Daarnaast zijn er ook mensen die na hun pensioen nog doorwerken. Medio maart werd bekend dat er in Nederland momenteel 96.000 mensen na hun pensioen door werken. Het grootste deel daarvan is aan de slag als zzp'er. Tot verbijstering van de vakbonden wil de politiek het nog makkelijker maken voor gepensioneerden om door te werken. Volgens een nieuw wetsvoorstel, voor een wet die in 2016 in zal gaan, hoeven werkgevers gepensioneerden bij ziekte slechts zes weken door te betalen in plaats van de twee jaar voor andere werknemers. De vakbonden vrezen een toenemende verdringing van jongere werknemers. Er is nu al sprake van oneerlijke concurrentie. Gepensioneerden hebben een pensioen en kunnen daarom al tegen lager loon werken en hun premies voor werknemersverzekeringen zijn ook lager.

Het huidige werkloosheidscijfer van 7,1% geeft overigens maar een beperkt beeld van de situatie. Wat er bijvoorbeeld buiten valt, ik noemde ze al, is het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) met weinig of geen contracten die een aanzienlijke inkomensterugval doorgemaakt hebben. Als zelfstandigen hebben ze geen recht op WW. Werknemers die dat wel hebben, krijgen overigens ook te maken met inkomensverlies. De WW bedraagt de eerste twee maanden 75% van het laatst verdiende loon, daarna 70%. Momenteel geldt maximaal, afhankelijk van het arbeidsverleden, nog een recht van 3 jaar en 2 maanden op deze uitkering. Met ingang van 1 januari 2016 maximaal 24 maanden. Na de WW-uitkering volgt, indien van

toepassing, een bijstandsuitkering ter hoogte van 70% van het minimumloon. Een fenomeen dat met deze inkomensdaling samenhangt, is de toename van het aantal mensen dat schulden heeft. Begin deze week werd bericht dat momenteel 1 op de 6 huishoudens met grote schulden te maken heeft.

In de laatste langdurige periode van hoge werkloosheid, in de jaren '80, werd op een gegeven moment alles uit de kast gehaald om de werkloosheid te bestrijden: arbeidstijdverkorting, de vut, gesubsidieerde banen en deeltijdwerk. In de jaren '80 werd de werkloosheid gezien als een gevolg van twee oliecrises, een bedrijfsleven dat aan de grond zat en een overheidstekort van 10%. Het was niet de schuld van het individu dat hij of zij geen baan had, er was gewoon geen werk. Tegen die achtergrond werd serieus gediscussieerd over ideeën als een basisinkomen. Kerken hielden zich in die tijd ook bezig met een herijking van het arbeidsethos en de thematiek van vrije tijd.

In de decennia na de jaren '80, op de golven van opkomend neoliberalisme en economische voorspoed, werd werkloosheid steeds meer gedefinieerd als een individueel probleem. Wie nu geen baan heeft, is niet goed geschoold of niet flexibel genoeg. De oplossingen die nu de ronde doen om de werkloosheid te bestrijden, sluiten daar grotendeels bij aan: scholing, een leven lang leren, en geld voor cursussen. Dergelijke oplossingen moeten de doorstroming op de arbeidsmarkt aan de gang houden. Er is weliswaar extra geld uitgetrokken om de jeugdwerkloosheid te bestrijden, maar verder blijft het grotendeels stil. Het UWV (Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen) is qua organisatie uitgekleeft en helpt alleen de 'zwaarste gevallen'. De rest mag het met digitale ondersteuning vooral zelf uitzoeken. Slechts in de marge van het maatschappelijk debat hoor je iets over herverdeling van arbeid, valt ook het woord basisinkomen weer, klinkt het idee om iedereen een quotum aan arbeidsuren te geven of een pleidooi voor de invoering van een nieuw soort VUT, een regeling die mensen eerder met pensioen stuurt, opdat jongeren meer kansen hebben op werk. Volgens hoogleraar arbeidsmarktverhoudingen Paul de Beer, waar we bij de Raad van Kerken een gesprek hierover hebben gevoerd, zouden deze instrumenten voor de komende jaren in ieder geval te overwegen zijn. Op de langere termijn kunnen zich wellicht tekorten op de arbeidsmarkt aandienen, maar de komende jaren zeker niet.

In het palet van hoe we vanuit kerken invulling geven aan ons naaste zijn jegens werklozen, is het zaak om deze samenlevingsdimensie van werkloosheid, het naaste zijn van de samenleving jegens werklozen, in gedachten te houden en is het wellicht ook zaak om vanuit kerken duidelijker onze stem te laten horen in de richting van overheden en politiek.

Ik dank u voor uw aandacht.